

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita	Fakulta sociálních studií
Fakulta	Sociální psychologie
Obor řízení	PhDr. Bc. Iva Poláčková Šolcová, Ph.D.
Uchazeč	Psychologický ústav AV ČR; Fakulta humanitních studií
Pracoviště uchazeče	Univerzity Karlovy v Praze; Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Habilitační práce (název)	<i>Emoce v kontextu sociálních a biologických determinant</i>
Oponent	Prof. PhDr. Jozef Džuka, CSc.
Pracoviště oponenta	Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

Text posudku (rozsah dle zvážení oponenta) ...

Posudzovaný dokument s názvom „Habilitačná práca“ tvorí 6 očíslovaných kapitol, ktoré predstavujú 6 článkov, ktoré boli publikované od roku 2013 v impaktovaných časopisoch. Do habilitačnej práce boli štúdie zaradené na základe toho, že ich spoločnou témou sú emócie. Siedmou kapitolou je Obecná diskuse a záväz.

Ako vyplýva z názvu habilitačnej práce, dôraz je kladený na emócie v kontexte sociálnych a biologických činiteľov, ktoré ich ovplyvňujú. Konkrétne: prvé dve štúdie sú teoretickej povahy a ako autorka uvádza, obidve práce vznikali v kontexte vývoja novej vednej disciplíny – afektívnej vedy a s tým súvisiacim vznikom novej terminológie. Ďalšie dve štúdie sú výskumnej povahy, ktoré ešte nepracujú s novým terminologickým aparátom (afekt, jadrový afekt...), ale používajú pôvodnú terminológiu (city, emócie) a dôraz kladú na sociokultúrny kontext. Presnejšie ide o analýzu frekvencie výskytu prežívania primárnych emócií v závislosti od štátnej príslušnosti u českých a slovenských študentov a o analýzu spôsobov, ako vyjadrujú príslušníci obidvoch krajín svoje emócie voči svojmu okoliu. Piata štúdia výskumnej povahy je tiež zameraná na sociálny kontext, avšak v tomto prípade ide o prežívanie emócií špecifickou skupinou osôb – posádkou simulovaného letu na Mars. Posledná štúdia je experimentálnej povahy a týka sa výskumu fyziologickej zložky emócií a jej manifestácie v subjektívnom prežívaní, resp. v subjektívnej výpovedi o vlastnom prežívaní z aspektu rodových rozdielov.

Habilitantka je prvým a hlavným autorom všetkých šiestich štúdií. Všetky štúdie prešli procesom recenzného konania vo vedeckých časopisoch a keďže je dobre známe, že rozsah príspevkov je limitovaný pokynmi časopisov a nie je možné uviesť všetko, čo je autorovi o probléme známe, posudok je koncipovaný tak, aby predstavoval návrhy oponenta na zohľadnenie iných aspektov.

K prvej teoretickej štúdii z roku 2015 chcem uviesť tri poznámky:

1) Impozantný je zoznam citovanej literatúry a je dôkazom toho, že autorka preštudovala „takmer“ všetko, čo bolo v oblasti výskumu emócií publikované. Trochu rušivo pôsobí fakt, že štúdia bola publikovaná v roku 2015, avšak s výnimkou niekoľkých málo prác, sú citované

pramene staršie ako 10 rokov a práce, o ktoré opiera svoju argumentáciu, sú z obdobia okolo roku 2000.

2) Pri objasňovaní afektívnych javov je jedným z kľúčových konštruktov Russellov (2003) „core affect“, ktorý je prekladaný a interpretovaný ako „jadrový afekt“. Táto interpretácia indikuje, že existujú rôzne jadrové afekty, ako je to citované z originálnej Russellovej práce: „Napríklad, jak Russell (2003, str. 148) uvádí, o hrdosti môžeme uvažovať jako o dobrém pocitu ze sebe sama, přičemž „dobrý pocit“ je jádrovým afektem a hrdost emocí.“ (str. 10). Môže habilitantka diskutovať alternatívnu interpretáciu?

Konkrétne: neprekladať „core affect“ jako jadrový afekt ale jako „jadro afektu“ (v zmysle cítenie sa, feeling), ktoré je tvorené dvoma stavmi: cítiť sa dobre alebo zle a byť naplnený energiou alebo byť bez energie. Podľa Russella (2003) totiž môže byť „core affect“ aktivovaný uvedomovanou interpretáciou vonkajších udalostí, kedy môže byť prežívaný ako konkrétna emócia ale aj neuvedomovanými príčinami ako je napadnutie buniek vírusmi, kedy je prežívaný ako nešpecifické cítenie sa. Mohla by táto interpretácia znamenať, že existuje iba jedno jadro afektu (nie jadrové afekty), ktoré mení svoju kvalitu a subjektívne môže byť prežívané ako dve dimenzie cítenia sa?

3) Cacioppo, Gardner a Berntson (1999) nepoužívajú pomenovanie „core affect“, ale opisujú detailne fungovanie jednej z dvoch dimenzií subjektívneho cítenia sa - „pleasure-displeasure.“ Autori neprijímajú všeobecne akceptovanú bipolárnu interpretáciu – teda, ak je aktivované pozitívne cítenie sa, nemôže byť súčasne aktivované negatívne cítenie sa. Výskumami s léziami v oblasti nucleus accumbens a amygdaly dokázali, že bivariantný model – teda aktivovanie oboch súčasne je možné a je základom afektívnej asymetrie: účinok apetitívnych a averzívnych stimulov nie je z hľadiska sily symetrický. Môže sa habilitantka pokúsiť o konfrontáciu Russellovho prístupu k afektu s týmto zistením?

K druhej teoretickej štúdiu z roku 2016, ktorá sa týka regulácie emócií mám jednu poznámku: Reguláciu emócií integroval do svojej teórie aj spomínaný Russell (2003), konkrétne ako posledný komponent alebo ako záverečnú fázu emocionálnej epizódy. Môže habilitantka komentovať výsledky svojej teoretickej analýzy ohľadom regulácie emócií a Russellov koncept regulácie emócií?

K tretej štúdiu z roku 2013, ktorá je empirickej povahy, chcem uviesť nasledovné: Dotazník, ktorým boli zisťované prejavy primárnych emócií v sociálnych interakciách, obsahoval formuláciu, „*ako by sa osoby mali zachovať*“ v prípade, kedy v interakcii s určitou osobou a na určitom mieste prežívajú jednu zo 7 emócií. Napríklad: „Jak bych se měl/a zachovat, když jsem se svým otcem doma a cítím zlost, respektive zlobím se na něj, pohrdám jím, jsem jím překvapen/a apod. Odpověď byla formulována tak, že „Měl/a bych se zachovat tak, že... (varianta A – G)“.

Čo si habilitantka myslí tom, že osoby vo svojich odpovediach nevyjadrovali to, ako sa naozaj zachovávajú, ale že ich odpovede boli „kontaminované“ subjektívnym presvedčením a že to skreslilo zistenia natoľko, že výskumom boli získané iné informácie, ako bolo deklarované v cieľoch výskumu.

Dôvod: Robinson, Clore (2002) – habilitantka cituje tento prameň v šiestej štúdiu na strane 132 - uvádzajú 4 zdroje, ktoré osoby pri výpovediach o emóciách používajú: bezprostredná skúsenosť (on-line výpoveď, kedy je produkovaná veľmi presná výpoveď), spomienka na špecifický moment (informácia pochádza z epizodickej pamäti – výpoveď je v tomto prípade spravidla skreslená), subjektívne presvedčenie, že v určitých situáciách vznikajú konkrétne emócie (výpoveď pochádza zo semantickej pamäti – preto môže byť silno skreslená) a všeobecné presvedčenia o emóciách, napr. rodové stereotypy, napr. že ženy reagujú

emocionálnejšie (tieto výpovede majú iba veľmi málo dočinenia s tým, čo osoba naozaj prežíva).

Nemal by byť ďalej citovaný záver autorky reinterpretovaný?

„V souboru českých vysokoškolských studentů jsme zachytili tendenci k neprojevoování (potlačování exprese) u emocí pohrdání, znechucení a strachu, zatímco u štěstí a překvapení se objevovala nejčastěji tendence k autentickému projevu (projevím přesně to, co cítím) a u zlosti a smutku k zeslabené formě projevu (projevím méně, než cítím).“

Dôvod: použitý spôsob opytovania nedovoľuje identifikovať skutočnú tendenciu k neprejavovaniu uvedených emócií, ale zisťuje iba subjektívne presvedčenie, že osoba by emóciu nemala prejavovať, čo nemá s tým, ako sa osoba skutočne zachová, nič alebo málo dočinenia.

Štvrtá empirická štúdia z roku 2013 v názve sľubuje, že pôjde o výskum rozdielov v emocionalite českých a slovenských vysokoškolákov. Vzhľadom na to, že opytovanie sa nevzťahovalo na konkrétnu udalosť (vybavovanie z epizodickej pamäti), ale na subjektívne presvedčenie o tom, ako osoba prežíva určité emócie (vybavovanie zo semantickej pamäti), ostáva otázkou, či to, čo bolo zistené, sú skutočné rozdiely v emocionálnom prežívaní alebo ide o rozdiely v subjektívnych presvedčeniach o vlastnom prežívaní.

Dôvod - inštrukcia v dotazníku znela takto: „V živote prežívame rôzne často rôzne emócie. Prečítajte si, prosím, nasledujúci zoznam slov vyjadrujúcich emócie a pomocou pripojenej škály „A“ posúďte to, ako často tú - ktorú emóciu prežívate – do políčka tabuľky (pod písmeno A) vpište číslo vyjadrujúce vaše hodnotenie. Pripojte aj spôsob, akým danú emóciu bežne svojmu okoliu vyjadrujete/nevyjadrujete...“

Piata empirická štúdia z roku 2014 sa týkala výskumu individuálnych a skupinových afektívnych procesov posádky počas 520 dní trvajúcej simulácie letu na Mars. Ide o výnimočnú štúdiu, čo sa týka výskumného súboru. Mám iba jednu poznámku k zisťovaniu frekvencie prežívania jednotlivých emócií: bola použitá štvor-stupňová stupnica: málo alebo vôbec – trochu – občas – väčšinu času.

Čo si myslí habilitantka o slovnej kotve „trochu“ (tab. 3)? Vyjadruje frekvenciu alebo intenzitu?

Šiesta štúdia s názvom „Rozdíly v subjektivním prožívání a fyziologické odpovědi na emoční stimuly u mužů a u žen“ bola publikovaná v roku 2017. Ide o kvalitný experimentálny výskum s dobrým opisom jeho priebehu a realizácie. Chcem habilitantke navrhnúť na zváženie tieto dve poznámky:

1) Pretože subjektívne výpovede o intenzite a valencii neboli normálne rozložené (str. 139), bol použitý neparametrický test. Text je však v tejto časti nejasný, lebo hneď za tým je uvedené, že na testovanie rozdielov medzi pohlaviami bol použitý Studentov t-test (parametrický). Môj návrh znie: nebolo možné nie normálne rozložené dáta transformovať (napr. pomocou druhej odmocniny, resp. logaritmickej funkcie?) V prípade, že dáta by po transformácii boli normálne rozložené, bolo by možné použiť ANCOVA, ako to autorka urobila v prípade zisťovania pohlavných rozdielov vo fyziologických odpovediach.

2) Premennou, ktorá môže kovariovať s intenzitou emocionálneho prežívania je temperament. Neuvažovala habilitantka kontrolovať efekt tejto premennej, aby získala väčšiu istotu v interpretácii svojich zistení ohľadom toho, že ženy vyjadrujú v subjektívnej výpovedi vyššiu intenzitu prežívaných emócií?

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta) ...

Boli formulované v texte vyššie.

Závěr

Habilitační práce Ivy Poláčkové Šolcové “*Emoce v kontextu sociálních a biologických determinant*“ **splňuje – nesplňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Sociální psychologie.

V Prešove dne 20.11.2017

Prof. PhDr. Jozef Džuka, CSc.

.....

podpis